

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/33/94-97>**Nərmən Rəhimova**

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti

magistrant

nerminabdullayeva188@gmail.com

GƏNCLƏR İLƏ SOSIAL İŞİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ VƏ YANAŞMALARI

Xülasə

Əsər müasir ölkə gəncliyinin ən aktual problemlərini təhlil edir. Məqalədə gənclərlə sosial işin əsas istiqamətləri də vurğulanır; gənclərə göstərilən sosial xidmətlərin siyahısı müəyyən edilmişdir; gənclər üçün sosial xidmətlər və onların əsas funksiyaları sadalanır. Xarici tədqiqatçıların və yerli alimlərin sosial dizayn paradimalarına əsaslanaraq, könüllülüyn müasir cəmiyyətin sosial fenomeni kimi sosial-mədəni yanaşma nöqteyi-nəzərindən təhlili, məqalədə “regional səviyyədə gənclərin könüllü layihələri”nin integral konsepsiyası formalaşdırılıb və təhlil edilib.

Sonda gənclərin sosial dizaynının perspektivləri müəyyən edilir: sosial-mədəni və pat, riotik yönümlü layihələrin inkişafında sosial dizaynın aktivləşdirilməsi, universitetin təhsil məkanında sosial dizayn üçün könüllülərin hazırlanması. Regional gənclər siyasəti sistemində gənclərin sosial dizaynının tədqiqi perspektivləri və sosial dizayn könüllülərinin sosial icma və gənclər subkulturu kimi daha da öyrənilməsi ilə bağlı təkliflər hazırlanır.

Açar sözlər: *gənclər, gənclərin problemləri, sosial iş, sosial xidmətlər, sosial yanaşmalar*

Narmin Rahimova

Azerbaijan Tourism and Management University

master student

narminabdullayeva188@gmail.com

Main directions and approaches of social work with youth

Abstract

The work analyzes the most urgent problems of the youth of the modern country. The article also highlights the main directions of social work with young people; the list of social services provided to young people is defined; social services for young people and their main functions are listed. Based on the social design paradigms of foreign researchers and local scientists, the analysis of volunteering as a social phenomenon of modern society from the point of view of the socio-cultural approach, the integral concept of “voluntary projects of young people at the regional level” was formed and analyzed in the article.

In the end, the prospects of social design of young people are determined: activation of social design in the development of socio-cultural and pat, riotic-oriented projects, training of volunteers for social design in the educational space of the university. Prospects for researching youth social design in the regional youth policy system and proposals for further study of social design volunteers as a social community and youth subculture are made.

Keywords: *youth, youth problems, social work, social services, social approaches*

Giriş

Ölkədə gənclərin sosial planlaşdırılmasının öyrənilməsinin aktuallığı yeni sosial reallıqda gənclərin mövqeyi ilə bağlıdır (sosial statusun uyğunsuzluğu, səmərəlilik problemləri, innovasiyalar, gənclərin sosial inkişafı üçün bir vasitə kimi dövlət gənclər siyasətinin informasiya açıqlığı) və s.). Müasir gənclərin problemləri xüsusiyyətləri aşağı sosial aktivlik, passiv davranış və hakimiyyətə inamsızlıqdır. Gənclərin müəyyən hissəsində asılı münasibət, yeni nə isə yaratmaq, öz

təşəbbüslərini formalaşdırmaq, inkişaf etdirmək istəməməsi, hazır məhsul əldə etməyə meyl, emiqrasiya əhval-ruhiyyəsi yüksəkdir.

Gənclərin ictimai təşəbbüsləri gənc nəslin sosial fəallığının təzahür forması kimi bu gün keyfiyyətcə yeni səviyyədə inkişaf etməlidir. Azərbaycan Respublikasında 2025-ci ilə qədər dövlət gənclər siyasətinin əsas məqsədlərindən biri gənclərin potensialının reallaşdırılması üçün şərait yaratmaqdır. Bu baxımdan gənclərin təşəbbüslərinin inkişafı gənclərin ictimai fəallığının ən mühüm amili kimi qəbul edilir.

Fikrimizcə, gənclərin təşəbbüslərinin inkişafı üçün əsas hərəkətverici qüvvə regional gənclər siyasətinin xüsusiyyətlərini əks etdirən (institusional səviyyə) və gənclərin fəal həyat strategiyalarının formalaşmasına töhfə verən (şəxsi səviyyə) regional məkanda sosial dizayndır.

Hər il artan sayda təşkilatlar, birliklər və fiziki şəxslər sosial dizaynla məşğul olurlar (2013-cü ildə 8 min müraciət olub; 2014-cü ildə - 13 min, 2015-ci ildə - 24 min, 2017-ci ildə - 36 mindən çox müraciət). Bu məqalə regional səviyyədə gənclərin sosial planlaşdırılmasının təhlilinə və bu fəaliyyətin əsas məhsulu – regional səviyyədə gənclərin könüllü layihələrinə həsr edilmişdir.

Regional gənclər mühitində sosial dizayn metodoloji, nəzəri və texnoloji cəhətdən səmərəli tədqiqat sahəsidir. “Gənclərin sosial layihələndirilməsi” və “regional səviyyədə gənclərin könüllü sosial layihələri” anlayışlarını inteqral (kollektiv) növü kimi təsnif etmək olar. Kollektiv anlayışları təhlil edərkən, məşhur rus sosioloqu Zh.T.Toshchenko kollektiv anlayışın mənasını bir bütövlükdə təsəvvür edilən müəyyən bir obyekt toplusu kimi təyin edir və konsepsiyanın elementlərinin strukturunu müəyyən edir.

Gənclər, V.T.Lisovskinin tərifinə görə, sosiallaşma mərhələsindən keçən, daha sonrakı yaşlarda təhsil, mədəni və digər sosial funksiyaları qazanmış insanlar nəslidir. Konkret tarixi şəraitdən asılı olaraq gənclər üçün yaş meyarları 16-30 arasında dəyişə bilər (Məmmədov, 2018: 1). Gənclər iş tapmaqda da çətinlik çəkirlər ki, bu da bir tərəfdən şəxsi təcrübənin olmaması və işəgötürənlərin müraciət edənlərə qarşı şişirdilmiş tələbləri, digər tərəfdən isə gənclərin şəxsi ambisiyaları ilə əlaqədardır (7). Beynəlxalq Əmək Təşkilatının statistik məlumatlarına görə, ölkəmizdə əmək qabiliyyətli gənclərin 30%-i işlə təmin olunmur. Ən yüksək işsizlik səviyyəsi 15-19 yaş arası məktəb məzunları arasında müşahidə olunur. 20-24 yaş arası gənclər arasında işsizlik səviyyəsi 15% təşkil edir. Ümumiyyətlə, mütəxəssislər qeyd edirlər ki, 15-24 yaşlı gənclər arasında orta hesabla işsizlik səviyyəsi 14,8% təşkil edir (Əlizadə, Mahmudova, 2014).

Sosioloji paradigmada gənclərin sosial dizaynı probleminin konseptual təhlili bir sıra xarici tədqiqatçıların fikirlərindən qaynaqlanır: E.Dürkheim (anomiya anlayışı – öz ehtiyaclarını və istəklərini öz ehtiyaclarını və istəkləri hesabına təmin etmək istəyi). Digər insanlar, gənclər qruplarının sosial münasibətlərinə xas olan kollektivism, birlik və həmrəylik, qeyri-normativlik kimi dəyərlərə qarşı çıxmaq; M. Weber (sosial/rasional fəaliyyət anlayışı və dəyərlər nəzəriyyəsi), İ.Qoffman (təhlil vahidi kimi “komanda” ideyası), P.Bourdieu (davranış strategiyalarının təhlili). Sosial inteqrasiya təcrübələrinin nəzərdən keçirilməsi, gənclərin subyektivliyinin inkişafı baxımından İ.M.İlyinski və V.A.Lukovun əsərləri xüsusi maraq doğurur.

İ.M.İlyinski fikrincə, aydındır ki, son on ildə düzgün düşünülməmiş gənclər siyasəti nəticəsində gənc nəslin müəyyən hissəsi yaşlı nəslin mədəni/tarixi dəyərlərindən uzaqlaşdırılıb gənclərin sosial-mədəni repressiyası formalaşmışdır. Tezarus tərtibatı konsepsiyasının müəllifi V.A.Lukov sosial dizaynı sosial sferanın inkişafı, səmərəli sosial işin təşkili və sosial problemlərin həlli ilə bilavasitə bağlı olan fəaliyyət növü kimi müəyyən edir; həmçinin sosial əhəmiyyətli məqsədə çatmağa yönəlmiş və yerdə, vaxtda və resurslarda lokallaşdırılmış fəaliyyətin fərdi, qrup və ya təşkilat tərəfindən qurulması kimi.

Belə ki, gənclər layihənin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində iştirak etməklə, uğurlu sosiallaşmanın əsası kimi aktiv həyat strategiyaları formalaşdırmaq (ətraf mühitə uyğunlaşma, fəaliyyətin planlaşdırılması, nəticələrin proqnozlaşdırılması, müxtəlif informasiya mənbələrindən istifadə, sosial əlaqələrin qurulması) bacarıqlarına yiyələnirlər.

Gənclərin səhhəti də pisləşir. Ciddi sağlamlıq problemlərinin ən çox görülən səbəbi ürək-damar xəstəlikləri, bunlara ürək-damar xəstəlikləri, periferik arterial xəstəliklər, revmatik ürək xəstəliyi,

anadangəlmə ürək xəstəliyi, venoz tromboz və digərləri daxildir (Juozas, 2006: 82-84). Fiziki sağlamlıqla yanaşı, psixoloji sağlamlıq da pisləşir, bunu depressiyadan əziyyət çəkən gənclərin sayının artması sübut edir. Depressiya, bir sıra tədqiqatçıların fikrincə, 21-ci əsrin xəstəliyidir və xarakterikdir: əhval-ruhiyyənin azalması, sevinc yaşamaq qabiliyyətinin itirilməsi, həyata pessimist və ya neytral münasibət, həyata və adi fəaliyyətlərə marağın itməsi.

Depressiyanın səbəbləri müxtəlifdir: uzunmüddətli və ya xroniki xəstəliklərdən zorakılığa məruz qalmaya qədər. Təbii ki, xoşagəlməz faktor ondan ibarətdir ki, depressiya bir sıra mənfi nəticələrə, o cümlədən intihara səbəb ola bilər (Məmmədov, 2018: 53).

Müasir cəmiyyətdə mənfi tendensiya əhalinin, o cümlədən gənclərin alkoqolizmidir. Eyni zamanda, alkoqoldan kütləvi asılılığın pik həddi 14-15 yaş qrupunda baş verir (5). Bundan başqa, tütün və narkomaniyadan əziyyət çəkən gənclərin sayı da az deyil. Statistika görə, 11-12 yaşlı uşaqların 89%-i siqaret çəkir. Ali təhsil müəssisələrində oğlan tələbələrin 75%-i, qız tələbələrin 64%-i siqaret çəkir.

Ölkəmizdə narkomanların 60%-ni 16-30 yaş arası gənclər təşkil edir. Müasir gəncliyin digər problemi internet asılılığıdır. Ümumrusiya İctimai Rəy Mərkəzinin məlumatına görə, 18-25 yaş arası gənclərin 53%-i internetdə çox vaxt keçirdiklərini, 43%-i isə daha çox vaxtlarını müxtəlif sosial şəbəkələrdə keçirdiklərini etiraf edib. İctimai Rəy Fondunun məlumatına görə, gənclərin 40%-i dostları arasında internet aludəçilərinin olduğuna inanır və bu problemi aktual hesab edir (Mehdiyev, 2018: 31).

Nəticə

Gənclər arasında müxtəlif problemlərin olması onlarla sosial işin aparılmasını zəruri edir. "Dövlət gənclər siyasətinin əsas istiqamətləri haqqında" qərarda gənclərə sosial xidmətlər göstərilməsinə təminat verilir. Həmçinin, bu sənədə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayanlar və gənclərlə işləmək üçün xüsusi hazırlanmış sosial xidmət müəssisələri yaradılmalıdır (gənclər üçün sosial xidmət). Belə xidmət aşağıdakı sahələri əhatə edir: gənclərin informasiya ehtiyaclarının ödənilməsinə köməklik; psixoloji, pedaqoji, hüquqi və narkoloji yardımın göstərilməsi; gənc əlillərin, tərxis olunmuş hərbi qulluqçuların, cəzaçəkmə müəssisələrindən azad edilmiş şəxslərin, narkomaniyadan, alkoqolizmdən müalicə kursu keçmiş şəxslərin reabilitasiya tədbirlərinin həyata keçirilməsi; gənc ailələrə patronaj xidmətləri və digər sosial xidmət və yardım növlərinin göstərilməsi (7).

"Gənclərlə iş orqanlarının gənclər üçün sosial xidmət müəssisələrinin yaradılması (fəaliyyəti) haqqında" Təlimat məktubuna əsasən, gənclər üçün sosial xidmət müəssisələrinin nümunəvi növləri aşağıdakılardır: gənclər üçün kompleks sosial xidmət mərkəzi; gənclərə sosial və psixoloji yardım mərkəzi; gənclər üçün sosial xidmət; gənclərin sosial mərkəzi; gənclərin sosial dəstək mərkəzi; gənclərə telefonla təcili psixoloji yardım mərkəzi; gənclərin ailə planlaşdırılması mərkəzi; gənclərə hüquqi yardım mərkəzi; gənclərin məlumat mərkəzi; yeniyetmələr və gənclər klubu; uşaq və gənclər üçün sosial və asudə vaxt mərkəzləri kompleksi; uşaqlar, yeniyetmələr və gənclər üçün klub; uşaqlar, yeniyetmələr və gənclərlə iş mərkəzi; Gənclər Mərkəzi; istirahət və təhsil müəssisəsi; gənclərin əmək birjası; Peşə Rəhbərliyi və Gənclərin Məşğulluğu Mərkəzi; gənclərin biznes inkubatoru; gənclərin sahibkarlıq mərkəzi; Mövsümi məşğulluq və gənclərə informasiya dəstəyi agentliyi; uşaq və gənclərin vətəndaşlıq və vətənpərvərlik tərbiyəsi mərkəzi; uşaq və gənclər üçün bədən tərbiyəsinin inkişafı mərkəzi; sosial xidmət göstərən digər qurumlar. Sosial xidmət müəssisələrinin əsas fəaliyyət növlərinə aşağıdakılar aid edilə bilər: sosial və profilaktik; sosial reabilitasiya; istehsal və əmək; sosial və məişət; idman və istirahət; mədəni və kütləvi; məlumat; konsaltinq.

Gənclərə sosial xidmət müəssisələrinin funksiyaları arasında aşağıdakıları ayırd etmək olar: çətin həyat vəziyyətinə düşmüş, cəmiyyət və dövlətin köməyinə ehtiyacı olan gənc vətəndaşlara sosial xidmət göstərmək; fərdi xüsusiyyətləri və sosiallaşmasında çətinlikləri olan uşaq və yeniyetmələrin uyğunlaşması və sosial reabilitasiyası ("risk qrupu"); gənclərə lazımi hüquqi yardımın göstərilməsi, onların hüquq mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi, hüquqi şüurun aşılması

və cinayətlərin qarşısının alınması; gənc nəslin psixoloji təhlükəsizliyinin artırılması məqsədilə uşaqlara, yeniyetmələrə, onların valideynlərinə, gənclərə sosial-psixoloji yardımın göstərilməsi, habelə əhaliyə, müəssisə, idarə və təşkilatlara xidmət göstərilməsi; sosial-mədəni mühitin inkişafı; sosial-psixoloji müdafiəyə ehtiyacı olan uşaq və gənclərin müəssisədə gündəlik qalmaları, onların intellektual və mənəvi qabiliyyətlərinin inkişafı üçün əlverişli şəraitin təmin edilməsi; gənc vətəndaşların məşğulluğunun təşviqi, gənclərin əmək sahəsində peşə yönümünün formalaşdırılması və onların məşğulluğunun təmin edilməsi istiqamətində işlərin aparılması; yeniyetmələr üçün onların yaşına və maraqlarına uyğun olaraq həyata keçirilə bilən iş fəaliyyətinin təşkili; uşaq və gənclərin yaşadıkları yerlərdə gənclərlə sosial və klub işinin inkişafındakı mövcud tendensiyaları nəzərə almaqla onların asudə vaxtının, istirahətinin və əsaslı asudə vaxtının təşkili; neqativ halların, yeniyetmə və gənclər arasında cinayətlərin qarşısının alınması; sağlamlaşdırma və təhsil sahəsində eksperimental işlərin və innovativ proseslərin inkişafına və təkmilləşdirilməsinə, onların sistemli bədən tərbiyəsi və idmana cəlb edilməsinə, habelə sağlam həyat tərzinin formalaşdırılmasına kömək etmək; gənclərin müxtəlif yaş qrupları üçün ünsiyyət bacarıqlarının, özünü tanımasının, fərdin yaradıcılıq potensialının inkişafı, habelə şəxsi problemlərin aradan qaldırılması və sabit həyat mövqeyinin formalaşdırılması üçün işin təşkili; həyatın sosial, sosial və tibbi təminatı məsələləri üzrə konsultasiya, psixoloji və pedaqoji yardım, o cümlədən fərdi fəvqəladə hallar üçün üz-üzə və telefon yardım xətləri və s. (8).

Ədəbiyyat

1. Məmmədov, R. (2018). Azərbaycan ailəsi: dünən və bu gün, sabah. Bakı.
2. Historical evolution of social security : [Elektron resurs] /
URL: <https://www.britannica.com/money/social-security-government-program/Historical-evolution>
3. Əlizadə, H., Mahmudova, R. (2014). Sosial Pedaqogika. Bakı.
4. Prof. dr. Juozas Tartilas, (2006). Krikščioniškoji socialinė sauga//Socialinis darbas. Nr. 5(1)
5. Tzedakah [Elektron resurs] / URL: <https://www.myjewishlearning.com/article/tzedakah-101/>
6. Mehdiyev, E. (2018). Azərbaycanda ailə dəyərləri. Bakı, 65 s.
7. Liturgik il nədir ? [Elektron resurs] /
URL: <https://www.postposmo.com/az/que-es-el-ano-liturgico/>
8. Social Security Act : [Elektron resurs] /
URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/social-security-act>

Göndərildi: 01.04.2024

Qəbul edildi: 16.05.2024